

Sultan Alparslan'ın Anadolu Fetih Güzergâhı Üzerinden Bir Kültür Rotası Önerisi

Veli Ulaş Asmadili*

ORCID 0000-0001-5698-1862

Elvan Eser**

ORCID 0000-0001-5527-5413

Öz

Kültürel birikim; aynı coğrafyanın kültür bakiyelerinin zamandan zamana, insandan insana aktarılarak mamur hale getirilmesiyle vuku bulmaktadır. Dahası kültür hatırlanabildiği ve korunarak değerli kılındığı sürece bir öncekinin bir sonrakine aktarabildiği bir mirastır. Ancak yeryüzünde pek az coğrafya bu mirastan hissesine düşeni alabilmiştir. Bu noktada Anadolu neredeyse insanlık kadar eski olan tarihiyle kültür bakiyesini zenginleştirmiş ve malik olduğu zenginliği miras statüsüne erdirmiştir. Öyle ki, bu zenginlik değişen dünya düzeniyle birlikte pek çok sektör için ticari bir meta hüviyeti kazanmaya başlamıştır. Bu sektörlerin başında hiç şüphesiz ki, turizm gelmektedir. Gerçekten de turizm paydaşları özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren kültürün pazarlanabilen bir meta olduğuna kanaat getirmiştir. Böylece kültüre dayalı rotalar oluşturarak sektöre ivme kazandırmaya çalışmışlardır. Ancak başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde uygulana gelen kültür rotası seyahatleri, kültürel birikim noktasında büyük bir zenginliğe sahip olan Türkiye’de emsallerine göre sınırlı kalmıştır. Bu nedenle disiplinler arası nitelikte olan bu çalışmada modern Türkiye’nin sınırları dâhilinde pek çok kültür rotası çizilebileceği öngörülmüştür. Dahası bunlar arasında Türk-İslam rotasının coğrafi olarak Orta Asya’dan başlayıp Anadolu üzerinden Avrupa’ya kadar götürülebileceği vurgulanarak ve Büyük Selçuklu Sultan’ı Alparslan’ın özelinde hareket edilerek, sultanın Malazgirt Zaferi öncesi Anadolu’da gerçekleştirdiği fetih güzergâhı temel alınarak, bir kültür rotası önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelime: Sultan Alparslan, Kültür Rotası, Kültürel Miras

Gönderme Tarihi: 28/11/2020

Kabul Tarihi:26/12/2020

*Öğr. Gör. Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Seyahat ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, ulasasmadili@pau.edu.tr

**Öğr. Gör. Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Seyahat ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, eeser@pau.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ASMADİLİ, V.U.- ESER, E., “Sultan Alparslan’ın Anadolu Fetih Güzergâhı Üzerinden Bir Kültür Rotası Önerisi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 7, S. 4., 2020, s. 2386-2408.

Sultan Alparslan's Proposal For A Cultural Route On The Anatolian Conquest Route

Veli Ulaş Asmadili*
ORCID 0000-0001-5698-1862

Elvan Eser**
ORCID 0000-0001-5527-5413

Abstract

Cultural background results in the cultural residues of the same geography being made prosperous by transferring them from ages to ages, from person to person. Moreover, culture is a legacy that can be passed on from the previous to the next as long as it can be remembered, preserved, and valued. However, very few geographies on earth have been able to get their share from this heritage. At this point, Anatolia has enriched its cultural balance with its history, which is almost as old as humanity, and its wealth has attained the status of heritage. Such that, this wealth has begun to become a commercial commodity for many sectors with the changing world order. Undoubtedly, tourism comes first among these sectors. Indeed, tourism stakeholders have decided that culture is a marketable commodity, especially since the middle of the 20th century, and have tried to accelerate the sector by creating culture-based routes. However, cultural route travels applied in many parts of the world, especially in Europe, remained limited in Turkey compared to its peers having a great wealth of cultural accumulation point. It is predicted that many cultural routes can be drawn within the scope of modern Turkish science, which has such an interdisciplinary nature. Moreover, emphasizing that the Turkish Islamic route can be geographically taken from Central Asia to Europe through Anatolia, and a cultural route proposal based on the Sultan's conquest route in Anatolia prior to the Malazgirt Victory, acting specifically on Alparslan, the Great Seljuk Sultan.

Keywords:Sultan Alparslan, Culture Route, Cultural Heritage

Received Date: 28/11/2020

Accepted Date: 26/12/2020

*Lecturer, Pamukkale University, Denizli Vocational School of Social Sciences Department of travel and Entertainment Services ulasasmadili@pau.edu.tr

**Lecturer, Pamukkale University, Denizli Vocational School of Social Sciences Department of travel and Entertainment Services eeser@pau.edu.tr

You can refer to this article as follows:

ASMADİLİ, V.U.- ESER, E., "Sultan Alparslan's Proposal For A Cultural Route On The Anatolian Conquest Route", *Academic Journal of History and Idea*, , C. 7, S. 4., 2020, p.2386-2408.

Предложение о культурном маршруте по маршруту анатолийских завоеваний султана Альпарслана

Резюме

Культурное накопление происходит, когда культурные остатки одной и той же географии со временем передаются между людьми. Более того, культура - это наследие, которое предыдущее поколение может передать следующему, чтобы его можно было запомнить и сохранить. Но немногие географы на земле смогли получить свою часть этого наследия. В этот момент Анатолия обогатила культуру своей историей, почти такой же старой, как человечество, получив статус наследия. Настолько, что это богатство вместе с меняющимся мировым порядком начало приобретать коммерческую товарную ценность для многих секторов. В начале этих секторов, несомненно, приходит туризм. Действительно, заинтересованные стороны туризма особенно с середины XX века он считал, что культура является товарным товаром. Таким образом, они стремились придать импульс отрасли, создав маршруты, основанные на культуре. Но поездки по культурному маршруту, которые практикуются во многих частях мира, особенно в Европе, были ограничены в соответствии с их прецедентами в Турции, которая имеет большое богатство в точке культурного наследия. Таким образом, в этом исследовании междисциплинарного характера рассматривается то, что многие культурные маршруты могут быть проложены в пределах современной Турции. Кроме того, среди них было предложено культурный маршрут основанный на маршруте завоевания, который султан выполнял в Анатолии до победы Малазгирта, подчеркнув, что Турецко-исламский маршрут может быть географически доставлен из Центральной Азии и через Анатолию в Европу, и действуя в частном порядке Великого сельджукского султана Декарслана.

Ключевое Слово: Султан Альпарслан, Культурный Маршрут, Культурное Наследие

Получено: 28/11/2020

Принято: 26/12/2020

Giriş

Anadolu, tarihin ilk evrelerinden itibaren evvel insan için coğrafi imkânları sebebiyle keşfedilmiş dünya mahalleri içerisinde en hayati yer olarak tercih edilmiştir. Dahası insan bu tercihte ısrarcı olmuş ve Son Buzul Çağı'ndan bu yana kesintisiz olarak Anadolu'daki varlığını devam ettirmiştir. Bunun bir getirisi olarak da Paleolitik Dönem'den başlayarak günümüze uzanan süreçte Anadolu coğrafyası tarih ve kültürden mürekkep çok dilli, çok dinli, çok renkli bir açık hava müzesine çevrilmiştir. Ayrıca bu özellik Anadolu'da bölge ya da belde ayırt etmeksizin her bir sahaya sirayet etmiş durumdadır. Lakin söz konusu bu çok kültürlülük ilk evvel Anadolu'yu baştan aşağı saran yol ağlarının ana hatlarında vuku bulmuştur. Gerçekten de suyollarıyla paralel ilerleyen ve genellikle ticaret, ibadet, keşif, savaş ve göç gayesiyle kullanılan bu yollar aynı zamanda kültürlerin üzerinde yeşerdiği birer rota mahiyetindedir. Bu nedenle tarihin her bir çağına şahitlik etmiş olan Anadolu, kültür rotaları yönünden de zengin bir yapıya kavuşmuştur. Bunun bir getirisi olarak da modern zamanlarda Anadolu neredeyse tüm insanlık için kendi kültürünün köken mekânı olarak değer görmüş ve ata yaşamını merak eden birçok ulus tarafından turizm aracılığı ile ziyaret edilen ya da edilmesi gereken destinasyonların başında yer almıştır. Dahası kültüre yönelik her ne varsa bünyesinde barındıran Anadolu için pek çok kültür rotası çizilebileceği gibi bunlar içerisinde Türk-İslam kültürü ayrı bir öneme haizdir. Anadolu coğrafyasında Türk-İslam çağını başlatan zat olarak da Sultan Alparslan başlıca rolü üstlenmiştir. Zira 5 bin yıldır Türk ırkı için mesken olan Anadolu ilerleyen süreçte salt bir yerleşke değil ulu bir ırkın vatanı haline dönüşmüştür. Nitekim devlet bazında ilk defa 1064 senesinde Sultan Alpaslan önderliğinde Ani'nin fethi ile başlayan Anadolu'nun Türk için vatanlaşması, 1071 Malazgirt Zaferi ile vadesi ebediyette nihayetlenecek bir antlaşmaya dönüşmüş ve mühürlenmiştir. Ancak Sultan Alparslan'ı Muş düzlüklerine götüren süreç Ani'nin fethinin hemen ardından gerçekleşmemiştir. Zira Anadolu'da cereyan eden ilk fütuhatin ardından büyük zafere gidinceye değin yaklaşık yedi yıllık bir zaman dilimi geçmiştir. Bu süre zarfında Sultan Kars'tan hareketle Van, Bitlis, Diyarbakır ve Urfa üzerinden Şam'a kadar uzanan büyük bir sefer organizasyonunu yönetmiştir. O gün Sultan

Alparslan'ı Kafkas coğrafyasından Arabistan içlerine ulaştıran o güzergâh bugün bünyesinde varlığı binyıllara dayanan ve ehemmiyeti başta UNESCO olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş tarafından onanan kültür mirasını barındırmaktadır. Gerçekten de başlı başına her biri insanlık tarihi adına büyük ehemmiyetle yüklü olan bu kültürel birikim aynı zamanda Anadolu'nun ilk Türk-İslam rotasına da tekabül etmektedir.

Kavramsal metot kullanılarak prensipler arası yapılan böylesi bir çalışmanın varış noktası Anadolu Türk tarihi ve turizm adına Sultan Alparslan özelinde bir kültür rotası oluşturabilmektir. Ayrıca söz konusu olan bu rotanın bir safha sonrasında gerek Anadolu sathında gerekse de Anadolu sınırları dışında genişletilerek Orta Asya Türk Kültür Rotası'na dönüşümü için ilk adımın atılmasını sağlamaktır.

1. Kültür Rotası

Kültür kavramını geçmişten günümüze uzanan tarihsel ve toplumsal süreçler içerisinde ortaya çıkan ve süre gelen maddi, manevi değerler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Rota kavramını ise fiziksel anlamda bir yol olmasının dışında bulunduğu coğrafyanın kimliğine bürünmüş kendi karakteri olan bir ağ şeklinde ifade etmek mümkündür.¹ Bu bağlamda kültür rotaları tarihi birer eser, alan veya doğal güzellik olmalarının yanı sıra kendi karakterleri olan anlamlı birer oluşumdur. Öyle ki, rotalar birden fazla tarihi ve kültürel verinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve bu çerçevede anlam kazanmış yollar bütünü olarak değerlendirilmektedir.² Bu cümleden hareketle kültür rotalarının oluşturulmasındaki en etkin amaç bölgenin kültürel mirasına sahip çıkarken, tarihi tekrar tekrar yaşatmaktır. Nitekim tarihi değeri olan ticaret, ibadet, keşif, savaş, göç gibi yaşanmışlıklara tanıklık etmiş kültür rotası kavramına uymaktadır. Söz konusu yollardan günümüze kalanlar gerek somut gerekse soyut halleriyle karşımıza çıkmaktadır.³

Kültür rotası kavramının tarihsel sürecine bakıldığında ise meselenin 1960'ların başlarında Avrupa halkının kendi mazisini tecrübe ederek öğrenmek istemeleri gayesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca 1980'lerin sonlarında, kültür rotası kavramına dini, askeri, ticari, doğal vb. farklı yaklaşımlar getirilmiştir. Bu bağlamda Avrupa kültürünü yansıtmayı ve yaşatmayı amaçlayan çeşitli kültür rotaları

¹Muhammed Kavak, "*Frig Yolunun Turizm ve Kültür Rotası Açısından Değerlendirilmesi*", Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2019, s. 4.

²Sevgi Görmüş, Erdoğan Atmış, Nuri Kaan Özkazanç, Hikmet Batuhan Günşen ve Mustafa Artar, *Ekorota Bartın Doğal ve Kültürel Koridorların Haritalanması*, Bartın Üniversitesi Yayınları, Bartın 2016, s. 23.

³Esra Karataş, *Kültür Rotaları Planlama Rehberi*, Çekül Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları, İstanbul 2015, s. 16.

tasarlanmıştır.⁴ Ancak kültür rotası kavramının proje boyutundan sıyrılarak somut bir biçimde işlerlik kazanması 1984 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerin "Avrupa Kültürel Rotalar Programı" (European Cultural Routes Program) düzenlenmesi konusunda yapılan görüşmelere davet edilmesiyle gerçekleşmiştir.⁵ Daha sonraki dönemde ise "Kültürel Mirasımızın Parçası Olarak Rotalar" (Routes As A Part Of Our Cultural Heritage) başlıklı 1994 yılında yayınlanan raporda kültür rotalarına kapsamlı bir şekilde yer verilmesi, rotaların pek çok ülkenin radarına girmesine olanak tanımıştır. 1998 yılına gelindiğinde ise kültür rotası programlarının sürdürülebilir olması açısından gerekli destek ve korumalara yönelik politikaların geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla ICOMOS Uluslararası Kültürel Rotalar Bilimsel Komitesi kurulmuştur.⁶ Tüm bu gelişmelerin yanı sıra UNESCO bünyesinde bulunan ve Dünya Mirası statüsünde olan kültürel varlıkların sıralandığı dört listeden biri de kültür rotası listesidir. Nitekim 2005 yılında oluşturulan söz konusu listede kültür rotası kavramı, Miras Rotaları (Heritage Routes) olarak adlandırılmıştır. Miras Rotaları'nın bir diğer deyişle kültür rotası kavramının bu listede yer almasının sonucu olarak kavramın farkındalığı artmış ve farklı ülkelerin turizm politikalarında kendisine yer bulmuştur.⁷

Kültür rotaları turizm amaçlı kullanıldıklarında farklı etkinlikleri ve çekim merkezlerini bir araya getirerek belirli bir tema çerçevesinde tüketiciye sunma fırsatı yaratan alternatif turizm türlerinden biri haline dönüşmüştür. Rotalar uzaklık ve sahip oldukları alan açısından yerel, bölgesel veya uluslararası şeklinde çeşitlilik gösterebilir de turizm açısından değerlendirilebilecek kaynaklara sahip olan ancak nispeten bu kaynakları kullanamayan az gelişmiş bölgelerin kalkınabilmesi için iyi birer turistik ürün konumundadırlar.⁸ Nitekim tarihi ve kültürel öğelerin yanı sıra rota üzerinde bulunan bölgeye dair her ne varsa (alışveriş, yemek, müzik vb.) turistik faaliyet içerisine dâhil edilmiştir.⁹ Gerçekten de çok fazla taliplisi olmayan kırsal alanlar için kültür rotaları bölgenin pazar ekonomisi açısından son derece önemli araçlardır. Bu nedenle,

⁴Ayşegül Keleş Eriçok, "Van Gölü Havzası'nda Kültür Rotası Önerisi". *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 45, Van 2019, s. 177.

⁵Esra Karataş, "The Role of Cultural Route Planning in Cultural Heritage Conservation The Case of Central Lycia", Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 8-10.

⁶Elifnaz Durusoy, *Tarihi Yoldan Kültürel Rotaya: Milas ile Labraunda Arasındaki Yolun Korunması ve Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2016, s. 14.

⁷M. Kavak, a.g.t., s. 8.

⁸İsmail Kervankıran-Murat Çuhadar, M., "Turizm Rotalarının Oluşturulmasında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Önemi", *III. Disiplinler arası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Detay Yayınları, Ankara 2014, s. 578.

⁹Hicran Halaç-Merve Benzer, "Küçük Yerleşim Yerlerinin Turizme Açılmasında Kültürel Mirasın Rota İle Kurgulanması", *Geomatik Dergisi*, C. 4, S. 1, Mersin 2019, s. 27.

turizm açısından çorak kalmış bu alanların endemik çekiciliklerinin farkına varılıp, söz konusu bu çekicilikleri oluşturulan kültür rotalarına dâhil ederek turizme kazandırmak bölgenin kalkınması için büyük ehemmiyet taşımaktadır.¹⁰ Lakin kültür rotalarının oluşturulması da son derece meşakkatli bir sürecin sonucudur. Nitekim “Kültür Rotaları Planlama Rehberi”ne göre kültürel rotaların sınıflandırılması iki farklı şekilde yapılmıştır. Bunlardan ilki, tarihin belirli bir döneminde gerçekten kullanılmış ulaşım güzergâhlarıdır. Ticaret, ibadet, göç, savaş, keşif gibi amaçlarla kullanılmış olan bu rotalar, üzerlerinde düzenli ve toplu nüfus hareketlerine sahne olmuştur.¹¹ İkinci grupta yer alan rotalar ise geçmişte gerçekten var olmamış lakin günümüzde belli bir amaç ve tarz kapsamında oluşturulan, genellikle kültürel ve doğal miras değerlerinin üzerine kurulu tasarlanmış rotalardır (Likya Yolu, Aziz Paul Yolu gibi). Bu tasnife göre gerekli şartları yerine getirdiği düşünülen güzergâhın bir plan dâhilinde uzman bir kadro gözetiminde rota haline getirilmesi gerekmektedir. Ancak belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelmiş bu uzman kadronun birincil amacı bir kültür rotası ortaya koymaktan ziyade söz konusu rota üzerinde var olan kültürel birikimi muhafaza ederek bu rota içerisine dâhil etmektir. Zira günümüzde oluşturulan kültür rotaları kültürel mirasın korunmasında ve sürdürülebilir olmasında önemli bir role sahiptir. Belirli bir tema etrafında oluşturulan söz konusu rotalarda kullanılan kültürel miras öğeleri sanal olarak tarihi bir iz bırakırken, bir yandan da birbirlerine bağlanarak yeni bir tarih yazmaktadırlar.¹² Bu önemlerine binaen sonradan oluşturulan rotalar tarihi, doğal ve kültürel mirasın korunmasının yanında, sürdürülebilir kalkınma ve turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi gayesiyle de kullanılması planlanan yollardır. Bu sebeple de söz konusu rotaların turizm adına da kültürel muhafazası kaçınılmaz bir zorunluluktur.¹³

2. Avrupa ve Türkiye’deki Başlıca Kültür Rotaları

Avrupalılar tarafından 1987 yılından başlayarak dini, ticari, doğal, mimari gibi çeşitli temalar altında oluşturulan kültür rotaları Avrupa’nın kültürel benliğini öğretmek, Avrupa tarihini yaşatmak, Avrupa kültürel miras öğelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla başlatılan projelerdir.¹⁴ Avrupa Konseyi

¹⁰Gülsel Çiftçi, Gülay Çakır, Ali Çakır, Trakya Turizm Rotası Projesi: Lezzet Rotası Üzerine Bir Değerlendirme”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, C. 5, S. 2, Ankara 2017, s. 195.

¹¹A. K. Eriçok, a.g.m., s. 79-180.

¹²E. Karataş, a.g.e., s. 18.

¹³M. Kavak, a.g.t., s. 9.

¹⁴Canan Baştemur, *Mimar Sinan Rotasının Doğal ve Kültürel Peyzaj İzleri*, Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 5-6.

katkılarıyla hizmet veren Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü tarafından belirlenen şartlara göre bir güzergâhın kültür rotası olabilmesi için Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden en az üçünü içermesi, belirlenen yolun Avrupa kültürel öğelerini temsil etmesi ve tarihi açıdan öneme sahip olması gerekmektedir.¹⁵

Söz konusu kuruluşa bağlı 38 kültür rotası Tablo 1'de verilmiştir.

YIL	KÜLTÜR ROTASI	GEÇTİĞİ ÜLKELER
1987	Santiago de Compostela Hac Rotası (Aziz James Yolu)	İspanya, Belçika, İtalya, Portekiz, Fransa, Litvanya, Almanya ve Polonya
1991	Hansa	15 Ülke
1993	Viking Rotası	13 Ülke
1994	Via Francigena	İngiltere, Fransa, İtalya, Vatikan ve İsviçre
1997	Endülüs Miras Rotası	Mısır, Lübnan, İspanya, İtalya, Fas, Tunus, Ürdün, Portekiz
2003	Fenikeliler Rotası	Fransa, İtalya, İspanya, Hırvatistan, Lübnan, Tunus, Yunanistan ve Malta
2003	Pireneler Demir Rotası	İspanya, Fransa ve Andorra
2004	Avrupa Mozart Yolu	Avusturya, Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya, Slovakya, İtalya ve İsviçre
2004	Avrupa Yahudi Mirası Rotası	Türkiye dâhil 19 Ülke
2005	Aziz Martin'in Seyahat Rotası	10 Ülke
2005	Avrupa Kluni Siteleri	İspanya, Fransa, Polonya, Almanya, Portekiz, İsviçre, İtalya ve İngiltere
2005	Zeytin Ağacı Rotası	Türkiye dâhil 18 Ülke
2005	Kral Yolu (Via Regia)	Belçika, Ukrayna, Litvanya, İspanya, Fransa, Polonya ve Almanya
2007	Transromanica-Avrupa Mirasının Romanesk Rotası	İspanya, Fransa, Avusturya, Sırbistan, Portekiz, Romanya, İtalya ve Almanya
2009	İter Vitis Rotası	19 Ülke
2010	Sistersiyen Manastırları Rotası	11 Ülke

¹⁵Helene Robert, Hüseyin Eryurt, "Culture Routes In Turkey", *E-Dialogos Annual Digital Journal On Research In Conservation And Cultural Heritage*, S. 3, Meksika 2013, s. 44.

2010	Avrupa Mezarlıklar Rotası	20 Ülke
2010	Tarih Öncesi Kaya Sanatı İzleri	Azerbaycan, İrlanda, Portekiz, Fransa, İtalya, İspanya, Gürcistan ve Norveç
2010	Avrupa Tarihi Termal Kasabaları Rotası	Türkiye dâhil 15 Ülke
2010	Aziz Olav Yolu	Danimarka, Norveç ve İsveç
2012	Avrupa Seramik Rotası	Fransa, İtalya, İngiltere ve Hollanda
2013	Avrupa Megalitik Kültür Rotası	Danimarka, İngiltere, İspanya, Almanya, Hollanda, İsveç ve Portekiz
2013	Huguenot and Waldensian Yolu	Fransa, İtalya, Almanya ve İsviçre
2014	Atrium	Arnavutluk, Hırvatistan, Romanya, Bulgaristan ve İtalya
2014	Yeni Sanat Akımı Ağı	16 Ülke
2014	Habsburg Yolu	Avusturya, Almanya, İsviçre ve Fransa
2015	Roma İmparatorları ve Tuna Şarap Rotası	Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Hırvatistan
2015	İmparator V. Charles Rotası	10 Ülke
2015	Napolyon Destinasyonu	13 Ülke
2015	Robert Louis Stevenson İzinde	Belçika, İrlanda, İngiltere ve Fransa
2016	Genişletilmiş Bölgeni Müstahkem Kasabaları	Belçika, Fransa, Almanya ve Lüksemburg
2018	İzlenimcilik Rotaları	Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Slovenya, Hollanda
2018	Via Charlemagne	Belçika, Fransa, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, İspanya, İsviçre
2019	Avrupa Endüstriyel Miras Rotası	Türkiye Dâhil 26 Ülke
2019	Demir Perde Yolu	Türkiye Dâhil 21 Ülke
2019	Le Corbusier Destinasyonları: Mimari Geziler	Arjantin, Belçika, Fransa, Almanya, Japonya, İsviçre

2019	Kurtuluş Rotası Avrupa	11 Ülke
2019	Reform Rotası	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, İtalya, Polonya, Slovenya, İsviçre

Tablo 1. Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü Sertifikalı Kültür Rotaları

Kaynak: Council of Europe, 2019. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme>

Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü haricinde evrensel olarak kültür rotaları ile ilgili çalışmalar yapan bir diğer önemli kuruluş ise UNESCO'ya bağlı bulunan Dünya Mirası Komitesi (World Heritage Centre)dir. Söz konusu komite rotaları; dini rotalar (hac yolları), ticaret yolları (İpek Yolu, Tuz Yolu, Baharat Yolu), askeri ve sportif faaliyet rotaları gibi farklı alanlara ayırmıştır. Ayrıca Dünya Yürüyüş Yolları Ağı'da dünya genelinde yürüyüş rotaları oluşturarak güncel alanlarla ilgili projeler üreten bir diğer kuruluştur.¹⁶

Kültür rotası kavramının Türkiye'de kullanılmaya başlandığı yıllara bakıldığında 1999'da oluşturulan Likya Yolu ve 2004 yılında hizmete sunulan St. Paul Yolu olmak üzere sadece 2 kültür rotasının varlığından bahsetmek mümkün iken, daha sonrasında İbrahim Peygamber Rotası, İstiklal Yolu, Küre Dağları Yürüyüş Yolu, Kaçkar Dağları Yürüyüş Yolu, Padişah Yolu, Evliya Çelebi Yolu, Frig Yolu, Hitit Yolu, Yenice Ormanları Yolu, Karya Yolu Sarıkamış Rotası, Gastronomi Rotası, Efes-Mimas (Karaburun) Yolu, Hoşgörü Yolu gibi kültür rotaları açılarak bu sayı günümüzde 23'e ulaşmıştır.¹⁷ Ayrıca Türkiye'deki söz konusu bu rota ve yolların her biri başlı başına Avrupa Kültür Rotası olma potansiyeline sahip iken, Türkiye'de Avrupa Kültür Rotası olarak sadece iki güzergâh kullanılmaktadır. Bunlardan ilki Viyana'dan başlayarak İstanbul'a kadar gelen Sultanlar Yolu, diğeri ise Arnavutluk'tan (Dürres) İstanbul'a uzanan Via Egetia Yolu'dur. Oysaki Türkiye'nin mevcut Avrupa Kültür Rotaları'na ilaveten, potansiyeli yüksek ve kolayca Avrupa ile bağlantısı oluşturulabilecek pek çok önemli güzergâhı bulunmaktadır. Bunlardan ilki hiç şüphesiz ki, Mimar Sinan Rotası'dır. Nitekim kastedilen bu rota Avrupa ve Orta Doğu'yu tek yüzyılda ve tek mimaride birleştirebilecek öneme sahiptir.¹⁸

¹⁶M. Kavak, a.g.t., s. 13.

¹⁷C. Baştemur, a.g.t., s.13.

¹⁸Canan Tanrısever, "Turizmin Çeşitlendirilmesinde Kültür Rotaları", 2. Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu, Kazakistan 2016, s. 33.

YIL	KÜLTÜR ROTASI	GEÇTİĞİ YERLER
1999	Likya Yolu	Fethiye - Antalya
2004	Aziz Paul Yolu	Isparta - Antalya
2007	İstiklal Yolu	İnebolu - Kastamonu
2008	Hız. İbrahim Yolu	Şanlıurfa
2009	Yenice Orman Yolları	Karabük
2009	Sultanlar Yolu	Viyana - İstanbul
2010	Hitit Yolu	Çorum
2010	Küre Dağları	Kastamonu - Bartın
2011	Evliya Çelebi Yolu	Yalova - Bursa – Kütahya
2012	Sarıkamış Parkurları	Kars
2012	Fethiye Yürüyüş Parkurları	Fethiye
2013	Karia Yolu	Muğla - Aydın
2013	Frig Yolu	Ankara - Kütahya
2013	İki Deniz Arası	İstanbul
2014	Ağrı Dağı	Ağrı
2014	Sufi Yolu	İstanbul - Konya
2015	Via Egnatia	İstanbul – Tekirdağ
2015	Ephesus-Mimas Yolu	Efes – Karaburun (Mimas)
2017	Hoşgörü Yolu	İzmit – İznik
2018	Troya Rotası	Troya Antik Kenti – Assos
2018	İdyma Yolu	Gökova
-----	Kaçkarlar	Rize
-----	Gastronomi Yolu	Çorum - Sinop

Tablo 2. Türkiye'deki Kültür Rotaları

Kaynak: Kültür Rotaları Derneği, 2019. <http://cultureroutesinturkey.com/tr/tum-rotalar/>

3. Rotanın Oluşturulması

Turizm amaçlı oluşturulan rotalar belirli bir tema kapsamında geliştirilen veya özel bir ürüne yönelik tasarlanan yollar olarak farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedirler. Ürün temelli geliştirilen rotalar geleneksel olarak önem kazanmış ürünlerin pazarlanmasında tercih edilen rotalardır. Şarap rotaları, peynir rotaları ve

zeytin rotasını bu tip tercihler için örnek göstermek mümkündür. Bunun yanı sıra, belirli bir tema üzerine geliştirilen rotalar ise birden fazla bölgenin ve turistik çekiciliğin bir araya getirildiği güzergâhlardır.¹⁹

Rotanın teması belirlendikten sonra rota üzerindeki istasyonlarda detaylı bir altyapı analizi yapmak gerekmektedir. Bu analiz sayesinde konaklama tesisleri, ticari faaliyet için kullanılacak yapı ve alanlar, toplu taşıma, sağlık hizmeti alanları gibi yerleri belirlemeye ihtiyaç vardır. Bununla birlikte bölgelere göre arazi koşulları da incelenmelidir. Bu yöntemle rahat, orta, engebeli, riskli şeklinde sınıflandırılan rota arazisi üzerindeki hareket tipi kararlaştırılarak otomobil, yürüyüş, bisiklet, tırmanış, at, motosiklet vb. ulaşım araç ve şekli seçilmelidir. Lakin bu seçim yapılmadan önce rotanın kullanıcılarının yaş, ülke, ilgi alanı, eğitim düzeyi gibi özellikleri de belirlenmelidir. Ardından ise rota üzerinde geçirilecek süreye (birkaç günlük, haftalık, aylık şeklinde) karar verilmelidir.

Çekicilik Türü	İçerik
Tarihsel ve Kültürel Alanlar	Tarihsel değer, çok kültürlü yerleşimler, üretim deseni, kültürel ve ekonomik ilişkiler
Tarihi yol izleri	Döşeme izleri, mil taşları, köprüler
Arkeolojik kalıntılar	Antik kentler, yapı kalıntıları (kale, kilise vb.)
Kırsal doku	Kırsal mimari, geleneksel yaşam, tarım ve hayvancılık
Tarihi kentler	Sivil mimari, anıtsal yapılar, meydanlar vb.
Somut olmayan kültürel mirası	El sanatları, gastronomi, hikâyeler vb.
Sembolik değerler	Önemli kişiler, olaylar ve mekânlar
Doğal değerler	Göl, nehir, dere, mağara, kanyon, şelale gibi görülmeye değer oluşumlar
Endemik değerler	Yöreye özgü bitki ve hayvan türleri, yaban hayatı
Korunan doğal alanlar	Milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar, anıt ağaçlar

Tablo 3. Turizm Rotaları Dâhilinde Değerlendirilebilecek Başlıca Çekicilikler

Kaynak: A. Alkan, a.g.m., s. 1019.

¹⁹Adnan Alkan, “Alternatif Bir Turizm Rotası: Kurtalan Ekspresi”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, C. 6, S. 4, Ankara 2018, s. 1019.

Daha sonra yerel ölçekte; valilikler, belediyeler, köy muhtarları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, müzeler, kalkınma ajansları, turizm acenteleri, turizm işletmeleri (otel, pansiyon, kamp, restoran vb.) ve meslek odaları gibi uygulamada yer alacak aktörler tespit edilmelidir. Bunun yanında uluslararası ölçekte; Kültür ve Turizm Bakanlığı, tur operatörleri, Avrupa Konseyi, ICOMOS ya da UNESCO gibi doğa ve kültür temelli kurumların da böylesi bir rotanın oluşturulmasında ve dahi sürdürülebilmesinde etkin olarak görev alması sağlanmalıdır.²⁰ Ancak rota oluşturmak ve aktif hale getirerek turizme kazandırmak her ne kadar mühim bir hadise olsa da oluşturulmuş olan bu rotanın tanıtımını yapabilmek de bir o kadar ehemmiyetlidir. Bunun için kullanılacak olan en etkin araç ise görsellerle bezeli bir broşürün hazırlanmasıdır. Broşür içerisinde tüm güzergâhlar, yerleşimler, aktivite alanları, miras alanları, arazi koşulları, servis merkezleri gibi detaylara sahip kapsamlı bir rota haritası ile bölge kimliğini ve rota sistemini anlatan kapsamlı bir kılavuz yer almalıdır. Ayrıca yerel kimliği yansıtan değerler ve rotayı görselleştiren çeşitli afiş serisi de kullanılabilir. Bunlarla birlikte hazırlanan rotanın tanıtımını yapabilmek adına günümüz internet çağında yenilikçi teknolojilerinden de faydalanmakta yarar vardır. Modern teknolojinin ulaştığı noktada kültür mirasının sunumu ve tanıtımına yönelik çok sayıda yeni yöntem bulunmaktadır. Nitekim kısmen bu güne ulaşmış yapıların üç boyutlu canlandırmalarından, tarihi bir alanın kendi dönemindeki günlük yaşam pratiklerini yansıtan uygulamalara dek, bu tip yenilikçi teknolojiler kültür mirasını deneyimleyen kişiye hayal kurma ve mirasın özgün halini daha iyi anlama olanağı sağlar. Özellikle mirasın sunumu ve tanıtım çalışmaları yenilikçi teknoloji araçlarıyla kurgulanmalı; yerel halkı ve ziyaretçileri destekleyen mobil uygulamalar, interaktif web ortamları, tarihi alanlarda canlandırma gibi yöntemlerle bölgeye dair yeni bir farkındalık yaratılmalıdır. Bunun yanında, kırsal alanlarda GPS sistemlerinin geliştirilmesi rota erişilebilirliğini ve kolay kullanımını destekler mahiyet arz etmektedir.²¹

4. Sultan Alparslan'ın 1071 Öncesi Anadolu Fetih Güzergâhı

Adını kurucusu olan Selçuk Bey'den alan Selçuklu Devleti hiç şüphesiz ki, Türk milli tarihinin mihenk taşlarından biridir. Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey liderlik meziyetine, cenk yetisini de dâhil ederek kısa vadede kendi beyliğine can

²⁰E. Karataş, *a.g.e.*, s.70.

²¹E. Karataş, *a.g.e.*, s.79-80.

vermiştir.²² Lakin Selçuklulara asıl devlet hüviyeti kazandıranlar Selçuk'un oğlu Mikail'in varisleri Tuğrul ve Çağrı Beyler olmuştur. Babaları Mikail'in erken ölümü üzerine dedeleri Selçuk Bey'in yanında yetişen iki kardeşten Çağrı Bey 1015/1016 senesinde ilk defa Anadolu'ya sefer düzenleyen Selçuklu komutanı olarak tarihe geçmiştir.²³ Nitekim Çağrı Bey Maverünnehir'den batıya doğru hareket ederek Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya geçiş yapmış ve Van Gölü Havzası'na kadar ilerlemiştir.²⁴ Çağrı Bey'in bu keşif seferi 1021 senesine kadar devam etmiştir. Bu sefer aynı zamanda Türklerin Anadolu'yu kendilerine yurt bellemeleri açısından da önemlidir. Zira sefer sonrası Çağrı Bey kardeşi Tuğrul Bey'e yapmış olduğu izahta; Karahanlı ve Gazneli Devletleri'nin hâkimiyetinde bulunan Maverünnehir sahasında ve söz konusu alanın doğusunda asla tutunamayacaklarını kendileri için bir varlık sahası yaratmak istiyorlarsa Horasan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya hareket etmeleri gerektiğini bildirmiştir.²⁵ Bu izahat Tuğrul Bey tarafından da tatmin edici bulunmuştur ki, bu tarihten sonra Selçuklu Türklerinin Anadolu seyrüseferi başlamıştır. Nitekim 1035 yılında Tuğrul ve Çağrı Bey idaresindeki Selçuklu Türkleri Gazneli hâkimiyetinde bulunan Horasan'a ilerlemiştir. Bu ilerleyiş ise Dandanakan Savaşı'na neden yaratmıştır.²⁶ Zira Gazneli Sultanı Mesud, Selçukluların ilerleyişinden ve onların varlığından duyduğu tedirginliği ortadan kaldırmak adına harekete geçmiştir. Neticede bir dizi mücadeleden sonra 20 Mayıs 1040 tarihinde Merv yakınlarındaki Dandanakan'da iki kudret arasında meydan muharebesi başlamıştır. Cenk ile geçen üç günün sonunda Gazneli Mesud ve Çağrı Bey'in birlikleri arasında zaferi kazanan taraf Selçuklular olmuştur.²⁷ Dandanakan Zaferi'nden sonra resmi olarak bir devlet hüviyetine kavuşan Selçukluların ilk hakanları da Tuğrul Bey (1040-1063) olmuştur.²⁸ Bu tarihten sonra Horasan'daki hâkimiyetlerini etkinleştiren Selçuklular ilerleyen

²²Abdülkerim Özyayın, "Selçuk Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 364.

²³Çağrı Bey'in Anadolu üzerine gerçekleştirdiği bu ilk seferin tarihine dair farklı müellifler farklı tarihleri işaret etmektedir. Buna göre Ermeni tarihçisi Aristakis söz konusu olan seferin 1016 senesinde gerçekleştiğini söylemektedir. Yine bir Ermeni tarihçisi olan Simbat da bu bilgiyi doğrulamaktadır. Lakin yine Ermeni tarihçisi olan Urfalı Mateos eserinde Çağrı Bey'in Anadolu seferinin uzun vadede değil sadece bir yıl içerisinde gerçekleştiğini aktarmaktadır. Mateos'a göre Çağrı Bey'in Anadolu seferi 1018 senesinde başlamış ve yine aynı yıl içerisinde son bulmuştur. Bkz. Fatma İnce, "Selçuklu Ermeni İlişkilerinde Millet-i Sadıka'nın İzleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 1, 2016, s. 495.

²⁴Erdoğan Merçil, *Büyük Selçuklu İmparatorluk Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2016, s. 1025.

²⁵Ali Sevim, "Çağrı Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 183.

²⁶A. Sevim, *a.g.e.*, s. 184.

²⁷Ali Sevim, "Dandanakan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 457.

²⁸Faruk Sümer, "Selçuklu Devleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 368.

süreçle birlikte batıya yani Anadolu'ya doğru akınlara başlamışlardır. Nitekim tarihi belgeler 1048'de Tuğrul Bey'in kardeşi İbrahim Yinal'ın Pasinler Ovası'nda Bizans ordusunu mağlup ettiğini aynı şekilde Tuğrul Bey'in de 6 Ocak 1054'de Kars'a büyük bir gece baskını düzenlediğini ele geçirilen çok sayıdaki esir ile birlikte Azerbaycan'a geri çekildiğini yazmaktadır. Yine belgelerden öğrenildiğine göre 1054 senesinin baharında Tuğrul Bey bu kez de Malazgirt Kalesini kuşatmış lakin muvaffak olamarak geri çekilmek durumunda kalmıştır.²⁹

4 Eylül 1063 tarihinde Tuğrul Bey hayatını kaybetmiştir. Sultan ölmeden önce yerine veliaht olarak Çağrı Bey'in oğlu Süleyman'ı atadığı için Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Selçuklu tahtına Süleyman geçmiştir. Lakin Çağrı Bey'in diğer bir oğlu Alparslan kardeşinin hükümdarlığını tanımayarak ona karşı isyan etmiştir.³⁰ Bu olaydan sonra Selçuklu tarihinde baş gösteren kardeş mücadelesini kazanan taraf Alparslan olmuştur.³¹ Nitekim 27 Nisan 1064 tarihinde Abbasi Halifesi Kaim-Biemrillah tarafından adına hutbe okutularak hükümdarlığı onanmış olan Alparslan 36 yaşında Rey'de tahta çıkarak Selçuklu Sultanı olmuştur. Hemen ardından ise Sultan Alparslan'ın babası Çağrı Bey'in 1015 senesinde gerçekleştirdiği ve altı yıl süren keşif seferinden tam 49 yıl sonra aynı rotayı takip ederek -bir adım ötesinde Türklere vatan kazandıracak olan ve adına "Rum Gazası" denilen- Anadolu sefer organizasyonuna başladığı görülmektedir.³² Sultan Alparslan Rey'den Azerbaycan'a doğru hareket ederek 1064 senesinin Haziranı'nda Gürcistan'a girmiştir. Devamında bölge hâkiminin kaçması üzerine Çıldır Gölü'nün kuzeyindeki Ahılkelek'i ele geçirmiştir.³³ Sultanın bundan sonraki hedefi ise tamamen Anadolu toprakları olmuştur. Nitekim Doğu Anadolu'ya ilerleyen Sultan Alparslan Bizanslıların elinde bulunan ve son derece muhkem durumdaki Ani şehrini kuşatmıştır. Sonrasında ise 22 Temmuz 1064'de başlayan kuşatma 16 Ağustos 1064 tarihinde neticelenerek Ani şehri Türk egemenliğine girmiştir.³⁴ Fethin hemen ardından Sultan Alparslan şehrin en büyük katedraline geçici minber ve mihrap yaptırarak camiye dönüştürmüştür. Ardından 20 Ağustos 1064

²⁹Ercan Cengiz, *Sultan Alparslan'ın Ani'yi Fethi*, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar I, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 66.

³⁰F. Sümer, *a.g.e.*, s. 369.

³¹İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 526-530.

³²Abdullah KAYA, "Başlangıcından 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, C. 18, S.59, Erzurum 2014, s. 225.

³³Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s. 155.

³⁴İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 527.

tarihinde kentte ilk Cuma namazı kılınmış ve böylece bölgede salt Türk egemenliği değil, aynı zamanda İslam egemenliği de başlatılmıştır.³⁵

Sultan Alparslan Ani'yi aldıktan sonra 100.000 kişilik bir ordu ve çok sayıda esirle birlikte Rey'e geri dönmüştür.³⁶ Lakin Sultan Kafkas coğrafyasına çekilse de Anadolu'daki Türk fetihleri hız kesmeden devam etmiştir. Nitekim 1065 senesinde Türk birliklerinin Urfa Siverek'e (Sevavereg) kadar ilerlediğini fakat bölgede tutunamayarak geri çekilmek zorunda kaldığı görülmektedir. Ayrıca Urfa seferini düzenlediği bilinen büyük Türk komutanı Salar, Urfa püskürtmesi neticesinde Diyarbakır'a yönelmiş şehri kuşatmış fakat yanındakilerle birlikte tuzağa düşürülerek öldürülmüştür.³⁷ Ancak bu hazin vaka Türk akınlarını engelleyememiş ve Sultan Alparslan'ın komutanlarından Gümüştekin Muratsuyu ve Dicle Havzası'nı ele geçirerek Ergani ve Nizip'e hâkimiyet sağlamış ve Nusaybin'i kuşatmıştır.³⁸ Aynı tarihlerde Selçukluların bir diğer büyük komutanı olan Afşin Bey de kuvvetleriyle birlikte iki ayrı koldan hareket ederek Amanos Dağları'na doğru yönelmiştir. Nihayetinde 1066 Ağustos'unda Türkler Antakya'ya hâkim olmuşlardır.³⁹ Dahası Malatya'ya yönelen Türk birlikleri önlerine çıkan Bizans birliklerini yenerek bölge hâkimiyeti sağlamışlardır. Anadolu'nun güneyinde ve doğusunda Türk hâkimiyet sahası artarken Anadolu'nun iç kısımlarında da fetihlere hız verilmişti. Öyle ki, Türkler 1067 senesine gelindiğinde Kızılırmak hattını takip ederek Kayseri'yi fethetmişlerdir.⁴⁰ Böylece Türklerin Anadolu'da bir hilal gibi Kars'tan yani Kuzeydoğudan başlayarak İç Anadolu'ya oradan da güney hattı üzerinden Güneydoğuya yayılan bir hâkimiyet sahasına sahip oldukları görülmektedir. Nitekim 1069 senesinde Niksar ve Konya şehirlerini alan⁴¹ Türk birlikleri ardından büyük fatih Afşin Bey'in komutasında hareket ederek Amoryum: Amuriyye (Emirdağ) ve Sandıklı yakınlarında eski bir kale olan Honas'ı ele geçirmişlerdir.⁴² 1070 senesine gelindiğinde ise Sultan Alparslan'ın eniştesi Erbasan'ın Selçuklu Devleti'ne karşı isyan ettiği görülmektedir. Sultan Alparslan bu isyanı bertaraf etmesi için Afşin Bey'i görevlendirmiştir. Ancak Afşin Bey'in önünden kaçan Erbasan Bizans Devletine sığınmıştır. Afşin Bey ise bu ihaneti karşılıksız bırakmayarak Sivas'tan Denizli'ye

³⁵E. Cengiz, *a.g.e.*, s. 72.

³⁶O. Turan, *a.g.e.*, s.156.

³⁷O. Turan, *a.g.e.*,s.161.

³⁸A. Kaya, *a.g.e.*, s. 226.

³⁹O. Turan, *a.g.e.*,s.162.

⁴⁰O. Turan, *a.g.e.*,s.161.

⁴¹O. Turan, *a.g.e.*,s.168.

⁴²Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Erdem*, C. 8, S. 22, Ankara 1996, s. 8.

kadar olan pek çok Bizans yerleşkesini tahrip etmiştir.⁴³Tüm bu gelişmeler karşısında Bizans İmparatoru Romanos Diogenis büyük bir orduyla Türk ilerleyişini durdurmak için harekete geçtiği haberini alan Afşin Bey bu bilgiyi doğru kabul ederek geri çekilmek durumunda kalmıştır. Zira aynı tarihte Sultan Alparslan da yaklaşan Bizans ilerleyişini geri püskürtmek gayesi ile Rey'den hareketle Ahlat'a doğru yola çıkmıştır. 1070 yılının Temmuz ayında gerçekleşen bu sefer bir noktada Malazgirt Zaferi'ne uzanan yoldur. Zira bu tarihten sonra Anadolu'da gerçekleştirilen fetih hareketinin bizzat komutanı Sultan Alparslan olmuştur. Nitekim Rey'den hareketle Ani'ye ulaşan Sultan Alparslan Ahlat'a varduktan sonra başta Afşin Bey olmak üzere komutanlarından gerekli bilgiyi almış ve büyük Anadolu fütuhatına başlamıştır. Buna göre ilk olarak Tuğrul Bey'in almasını vasiyet ettiği Malazgirt ve Erciş kalelerine doğru harekete geçmiştir. Kısa sürede bu iki kaleyi alan Sultan Alparslan bu sefer de yönünü Diyarbakır'a çevirmiştir. Dicle üzerinde yer alan Harşafıyya sınır şehrinde bulunan muazzam surların karşısında hayranlığını gizleyemeyerek karargâhını buraya kurmuştur.⁴⁴ Daha sonra ise Telhum ve Siverek kalelerini alarak Urfa'ya doğru harekete geçmiştir.⁴⁵ Neticede 1070'in sonbaharında Urfa'ya ulaşmıştır. Sultan Alparslan yaklaşık iki ay süren kuşatma sonucunda halkın barış çağrısını kabul ederek 1071'in ilk aylarında Fırat Nehri'ni geçip⁴⁶ Halep'e varmıştır.

Sultan Alparslan'ın Halep'te olduğu sırada Bizans İmparatoru Romanos Diogenis bir elçi göndererek derhal Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Membic şehirlerini terk etmesini söylemiştir. Lakin imparatorun verdiği bu ultimatoma sultan tarafından yanıtı bırakılınca Bizans İmparatoru Selçuklu Devleti'ni tarihten silmek için harekete geçmiştir. 13 Mart 1071 günü Ayasofya'ya giderek bu sefer için tertip edilmiş olan ayine katılan imparator dualar arasından doğruya doğru hareket etmiştir. Nitekim Eskişehir üzerinden Kızılırmak vadisini takip ederek Sivas'a ulaşan Bizans ordusu buradan da hareketle Erzurum'a ilerlemiştir.⁴⁷ Sultan Alparslan ise Romanos Diogenis'i

⁴³A. Kaya, a.g.e., s. 227.

⁴⁴O. Turan, a.g.e., s.170.

⁴⁵O. Turan, a.g.e., s.170.

⁴⁶Sultan Alparslan'ın Fırat Nehri'ni geçişine Buharalı Kadı Ebu Ca'fer Muhammed: "Efendimiz; nimetinden dolayı Allah'a şükür ederim. Zira bu nehri ne eski zamanlarda ve ne de İslam devrinde, köleler müstesna, Türk hükümdarı olarak, ilk defa siz geçiyorsunuz." demiştir. Bkz. O. Turan, a.g.e., s.170.

⁴⁷O. Turan, a.g.e., s.177.

Van Gölü'nün kuzeyindeki Malazgirt sahasında karşılaşmıştır.⁴⁸26 Ağustos 1071 tarihinde sonuçlanan harbin neticesinde ise Anadolu için artık Türk tarihi başlamıştır.⁴⁹

5. Sultan Alparslan'ın 1071 Öncesi Anadolu Fetih Güzergâhı Üzerinden Kültür Rotası Önerisi

Kültürel miras ile ilgili bir farkındalık oluşturmak, geçmişten kalanı yaşatabilmek, koruyabilmek ve tanıtabilmek için olanak sağlayan kültür rotaları geçmiş ile günümüz arasında önemli bir köprüdür.⁵⁰ Bu vesile ile devletler, milletler, önemli vakalar, savaşlar ve dahi şahıslar özelinden kültür rotaları oluşturabilmek mümkündür.

Doğanın ve kültürlerin yapı taşlarından faydalanarak oluşturulan kültür rotalarının potansiyel talebi tam anlamıyla karşılayabilmesi ve sürdürülebilir olabilmesi adına bazı bilinen yöntemlerden yararlanılarak tasarlamak gerekmektedir. Bu adımlardan ilki tüm tarihi ve kültürel değerlerin dökümünün belirlenen tema kapsamında ortaya çıkarılmasıdır. Uygulanması gereken bir diğer aşama ise düşünülen alanda coğrafi işaretlemenin yapılması ve son olarak da elde edilen veriler ile ilgili değerlendirmeleri içeren ayrıntılı bir planlamanın ortaya konmasıdır.⁵¹ Bu şema takip edilerek gerek Anadolu coğrafyası ve İslam dünyası için gerekse de Türk tarihi adına yüzlerce kültür rotasını oluşturmak zor değildir. Lakin bu üç büyük medeniyet nüvesini kültürel bir değer olarak aynı kefedede değerlendirmek gerektiğinde hiç şüphesiz ki, Anadolu coğrafyasına İslam'ı ve Türklüğü taşıyan Selçuklu Sultanı Alparslan ayrı bir öneme haizdir. Bu vesile ile sultanın 1070 senesinde başlayarak 1071'e uzanan bir yıllık fetih güzergâhı bir noktada her şeyi başlatan bir milat gibi görünmektedir. Dahası Türk-İslam Dünyası için yeni ve ebedi bir vatan yaratılmasını mümkün kılan bu sefer organizasyonu ve Ani'den Urfa'ya uzanan güzergâhı bünyesinde bulunduran Anadolu aynı zamanda insanlık tarihi adına da muazzam başarılar barındırmaktadır. Lakin böylesi geniş bir sahanın tarihi ve kültürel birikimini muhafaza ederek turizmde meta olarak kullanılacak bir kültür rotasına dönüştürülmesi son derece karmaşık ve bir o kadar da meşakkatli bir iştir. Bu sebeple planlamanın başarıyla ortaya konulması gerekmektedir. Her şeyden önce rota üzerinde bulunan ziyaret istasyonlarındaki yerel idari paydaşların tümünün bu süreci ortak biçimde yürütmesi gerekmektedir. Aynı zamanda tüm katılımcıların ortak kararı ile aktörler, ekipler ve finans kaynakları ile

⁴⁸M. Kafalı, a.g.m., s. 8.

⁴⁹Işın Demirkent, 1071 "Malazgirt Savaşına Kadar Bizans'ın Askeri ve Siyasi Durumu", *Tarih Dergisi*, S.33, İstanbul 1982, s. 146.

⁵⁰M. Kavak, a.g.t., s. 4.

⁵¹Özge Büyük, "Zeytinyağı Kültürel Rotalarının Turizm Potansiyeli Açısından Değeri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, Ankara 2020, s. 192.

çalışmanın hangi şartlar altında gerçekleşeceği kararlaştırılmalıdır.⁵² Ardılından ise seçilmiş öğelerin sıralandığı esas rota olma özelliği taşıyan birincil güzergâh tespit edilmelidir. Çalışmamız adına birincil statüde olan güzergâh ise modern Türkiye'nin sınırları içerisinde bulunan kuzeydoğudaki serhat şehri Kars ile güneydoğuda yer alan Urfa şehrine kadar uzanan hattır. Daha sonra alternatif bir rota olması açısından ikincil güzergâhın tespit edilmesi gerekmektedir. Özellikle belirli bir tema ve ilgi alanı gözetilerek oluşturulan bu alternatif bağlantı hattı ise Ani'den başlatılarak Diyarbakır'a ve devamında Göbekli Tepe'ye kadar uzanan sahadır. Görüldüğü gibi Sultan Alparslan rotasında ana rota odakları UNESCO Dünya Mirası Listesinde de yer alan Ani ve Göbekli Tepe'dir.

Dünyanın ortak değeri olarak kabul edilen kültürel miras öğelerinden yararlanılarak oluşturulan kültür rotaları 2010 yılında UNESCO tarafından belirlenmiş tematik çalışma gruplarına dâhil edilmiştir.⁵³ Bu vesile ile Kars'tan başlayarak güneye doğru inen bu hat içerisinde UNESCO tarafından da onanmış olan kültürel mirası barındırmaktadır.

Aynı şekilde rota üzerinde bulunan “özel karakterli alanlar” da söz konusu rota sistemi dâhilinde önem taşımaktadır. Nitekim Van Gölü'nü nadir bulunan bir coğrafi ve tabiat değeri olarak özel karakterli alan statüsünde değerlendirmek mümkündür. Ayrıca söz konusu rota semavi dinler adına da ayrı bir öneme haizdir. Zira rotanın başlangıç noktasında bulunan Ebu'l Menuçehr Cami Anadolu'da inşa edilmiş ilk cami olma hüviyetini taşımaktadır. Dahası salt Türk-İslam rotası olarak değil, aynı şekilde Ermeni-Hıristiyan dünyası içinde değerli yapıtları bünyesinde barındırmaktadır.⁵⁴

⁵²E. Karataş, *a.g.e.*, s. 32-36.

⁵³Ö. Büyük, *a.g.m.*, s. 192.

⁵⁴E. Karataş, *a.g.e.*, s. 65.

Sonuç

Gelişen turizm pazarı her geçen gün bünyesine yeni aktiviteler dâhil ederek büyümeye devam etmektedir. Türkiye turizmi bu pazarda bölgesel değil topyekûn bir seferberlik halindedir. Zira inanç, doğa ve macera gibi pek çok alternatif turizm faaliyetini bünyesinde yapılabilir kılan Türkiye, bulunduğu jeo-stratejik konumu sayesinde tarihi ve kültürel birikimi yönünden rakipleri arasında bayrak taşıyıcı konumdadır. Bu sebeple Türkiye kültür turizmi açısından da mahir bir durumdadır. Ayrıca bu durum Türkiye’de yapılabilen turizm faaliyetlerinin yılın 12 ayma yayılabilmesine imkân tanımaktadır. Lakin başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde benimsenen konjonktüre göre kültürel birikim noktasal biçimde değil, daha ziyade adına *Kültür Rotası* denilen ve belli bir amaç doğrultusunda bir noktadan başka bir noktaya hareketle tecrübe edilmesi gereken bir ürün olarak pazarlanmalıdır. Türkiye kültür rotaları yönünden sonsuz tecrübeyi servis edebilecek kültürel birikimine sahip iken, hali hazırda adı konmamış olan bu rota ağı kültürel varlığını uluslararası platformda ispatlamış olmasına rağmen turizm sektörüne henüz kazandırılmamıştır. Oysaki Türkiye 779.452 km² siyasi sathında gerek savaş, gerek göç gerekse de ticaret gibi pek çok kültür rotasının başlangıcı, taşıyıcısı ya da son durağı konumdadır. Bu sebeple de söz konusu kültür rotaları alanın uzmanları tarafından belirlenmeli ve kamu kurum ve kuruluşlarınca desteklenerek turizm sektörüne kazandırılmalıdır. Ayrıca Türkiye sathı içerisinde yaygın olarak istasyon bulabilecek ve bir ağ gibi tüm Anadolu’yu sarabilecek durumda olan kültür rotası hiç şüphesiz ki Türk-İslam rotasıdır. Dahası bu rota Orta Asya’dan başlatılarak Anadolu üzerinden Avrupa’ya uzanabilecek düzeydedir. Böylesi bir rotanın Anadolu özelinde başlangıç noktası pek tabii Anadolu’nun kilidi unvanını taşıyan Kars ili olmalıdır. Zira Orta Asya’dan hareketle Anadolu kıyılarına ulaşmış olan Türk milleti Kars’tan geçerek söz konusu coğrafyayı baştanbaşa kendilerine vatan yapmıştır. Bununla bağlantılı olarak tarihe damga vurmuş kişi veya kişilerin izleri üzerinden turistik amaçlı bir rota oluşturulmak istendiğinde hiç şüphesiz ki, akla gelenler arasında Anadolu’yu Türkleştiren büyük Türk hükümdarı Alparslan ilk sırada yer almaktadır. Bu vesileyle turizm sektöründe fazlaca taliplisi olan “kişi bazlı rota” oluşumunda Sultan Alparslan’ın özelinde hareket etmek uygun olacaktır. Zira Sultan’ın 1064 tarihinde Ani Kent’ini fethetmesiyle başlattığı fütuhat sonrasında 1071 Malazgirt Zaferi ile taçlanmıştır. Ancak Ani fethi sonrası sultanı büyük

zafere götüren yedi yıllık zaman dilimi Anadolu fütuhatını kolaylaştırıcı bir etken olmaktan ziyade başlı başına fütuhatın kendisi olmuştur. Nitekim 1064 sonrası Sultan Alparslan'ın yetkin komutanları; Gümüştekin, Salar ve Afşin Bey Anadolu'da son derece önemli kuşatma, zapt ve fetih vakalarını gerçek kılmışlardır. Lakin mesele 1071 öncesi Sultan Alparslan'ın Anadolu'daki fütuhat güzergâhı olunca söz konusu olan hattın Selçuklu Devleti adına Anadolu'nun Türk yurdu olması bakımından taşıdığı stratejik önem bugün yerini evvel insandan bu yana tüm Anadolu halklarının arkalarında bıraktığı kültürel birikimin mühim bir mirası mahiyetine dönüşmüştür. Zira Sultan özelinden hareketle Kars'tan Şanlıurfa'ya uzanan bu güzergâh aynı zamanda bünyesinde Ani kenti, Ahlat Selçuklu Mezarlığı, Akdamar Kilisesi, Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri ile Göbekli Tepe gibi UNESCO tarafından değeri tescillenmiş ya da tescillenmek üzere olan pek çok kültürel mirası da bünyesinde barındırmaktadır. Dahası aynı hat turizm adına salt kültür turizmi için değil, kış turizmi, doğa turizmi, gastronomi turizmi, macera turizmi ve inanç turizmi için de son derece mühim bir sahadır. Tüm bu etkenler bir araya getirildiğinde çalışmanın amacı doğrultusunda Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan özelinde Kars'tan hareketle Şanlıurfa'ya uzanan bir sahada katılımcılarına başta kültür olmak üzere pek çok turizm faaliyetini deneyimleyebilecekleri bir rota oluşturulmalıdır.

Kaynaklar

ALKAN, A., “Alternatif Bir Turizm Rotası: Kurtalan Ekspresi”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, C. 6, S. 4, Ankara 2018, s.1016-1038.

BAŞTEMUR, C., “Mimar Sinan Rotasının Doğal ve Kültürel Peyzaj İzleri”, Doktora Tezi, Ankara 2013.

BÜYÜK, Ö., “Zeytinyağı Kültürel Rotalarının Turizm Potansiyeli Açısından Değeri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, Ankara 2020, s. 191-210.

CENGİZ, E., *Sultan Alparslan ’ın Ani ’yi Fethi*, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar I, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.

ÇİFTÇİ, G., ÇAKIR, G. Ve ÇAKIR, A., “Trakya Turizm Rotası Projesi: Lezzet Rotası Üzerine Bir Değerlendirme”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, C. 5, S. 2, Ankara 2017, s.195-204.

DEMİRKENT, I., 1071 “Malazgirt Savaşına Kadar Bizans’ın Askeri ve Siyasi Durumu”, *Tarih Dergisi*, S. 33, İstanbul 1982, s. 133-146.

DURUSOY, E., *Tarihi Yoldan Kültürel Rotaya: Milas ile Labraunda Arasındaki Yolun Korunması ve Yönetimi*, ODTÜYayıncılık, Ankara 2016.

ERİÇOK, A., K., “Van Gölü Havzası’nda Kültür Rotası Önerisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 45, Van 2019, s. 177-199.

GÖRMÜŞ, S., ATMIŞ, E., ÖZKAZANÇ, N. K., GÜNŞEN, H. B. ve ARTAR, M., *Ekorota Bartın Doğal ve Kültürel Koridorlarının Haritalanması*, Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, Bartın 2016.

HALAÇ, H. ve BENZER, M., “Küçük Yerleşim Yerlerinin Turizme Açılmasında Kültürel Mirasın Rota İle Kurgulanması”, *Geomatik Dergisi*, C. 4, S. 1, Mersin 2019, s. 23-29.

İNCE, F. “Selçuklu Ermeni İlişkilerinde Millet-i Sadıka’nın İzleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 1, 2016, s. 488-514.

KAFALI, M., “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, *Erdem*, C. 8, S. 22, Ankara 1996, s. 5-17.

KAFESOĞLU, İ., “Alparslan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 526-530.

KARATAŞ, E., “*The Role of Cultural Route Planning in Cultural Heritage Conservation The Case of Central Lycia*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara2011.

KARATAŞ, E., *Kültür Rotaları Planlama Rehberi*, Çekül Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları, İstanbul 2015.

KAVAK, M., “*Frig Yolunun Turizm ve Kültür Rotası Açısından Değerlendirilmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2019.

KAYA A., “Başlangıcından 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. 18, S. 59, Erzurum 2014, s. 211-232.

KERVANKIRAN, İ. ve ÇUHADAR, “M., Turizm Rotalarının Oluşturulmasında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Önemi”, *III. Disiplinler arası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Detay Yayınları, Ankara 2014, s. 576-589.

MERÇİL, E., *Büyük Selçuklu İmparatorluk Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2016.

ÖZAYDIN, A., “Selçuk Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 364-365.

ROBERT, H. ve ERYURT, E., “Culture Routes İn Turkey”, *E-Dialogos Annual Digital Journal On Research İn Conservation And Cultural Heritage*, S. 3, Meksika 2013, s. 40-47.

SEVİM, A., “Çağrı Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 183-186.

SEVİM, A., “Dandanakan Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 456-457.

SÜMER, F., “Selçuklu Devleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 365-371.

TANRISEVER, C., “Turizmin Çeşitlendirilmesinde Kültür Rotaları”, 2. *Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu*, Kazakistan 2016, s. 29-33.

TURAN, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

<http://cultureroutesinturkey.com/tr/tum-rotalar/>(13.10.2020).

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme>(17.11.2020).